

УДК 346.9

DOI [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2025-4\(36\)-6-11](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2025-4(36)-6-11)**Добровольська Володимира Володимирівна,***кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри господарського права і процесу Національного університету «Одеська юридична академія», вул. Академічна, 5, м. Одеса, 65009; vv_dobro@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0002-9304-3792>*

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВІ СТИМУЛИ: ТЕОРЕТИЧНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Анотація. У статті досліджені господарсько-правові стимули як правова категорія, які не визначені нормами чинного законодавства, що породжує проблеми їх правозастосування та які представляють собою сукупність встановлених правовими нормами засобів, методів і форм впливу держави та інших суб'єктів права на учасників господарських відносин, які спрямовані на заохочення їхньої економічної активності, підвищення ефективності діяльності, дотримання законності та досягнення соціально значущих економічних цілей.

Аналіз останніх публікацій щодо визначення та мети господарсько-правових стимулів здебільшого представляє собою економічний їх аналіз та актуальним є їх визначення саме через призму господарського законодавства, що також є метою статті.

Вклад основного матеріалу. Держава намагається стимулювати розвиток господарської діяльності, використовуючи широкий спектр господарсько-правових засобів та інструментів, що базуються на принципах заохочення, преференцій та підтримки, а не примусу. Саме вони спрямовані на те, щоб спонукати суб'єктів господарювання до здійснення інвестицій, інновацій, експорту та створення нових робочих місць.

Зроблений висновок про те, що господарсько-правові стимули — це інструменти державного впливу, які спонукують бізнес до певної поведінки не через примус чи покарання, а через створення вигідних умов та зацікавленість та саме вони є протилежністю господарсько-правовим санкціям. Основною самостійною ознакою господарсько-правових стимулів є нормативно-правова форма, адже стимул обов'язково повинен бути встановлений нормативно-правовим актом (законом, кодексом, постановою тощо), що означає, що він не є чимось суб'єктивним бажанням чи усною обіцянкою.

Ключові слова: господарсько-правові стимули, стимулювання економіки, державна економічна політика, стимулююча функція, суб'єкти господарювання.

Dobrovolska Volodymyra Volodymyrivna,*Candidate of Law, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Economic Law and Process National University "Odesa Law Academy", 5, Akademichna Str., Odesa, 65009; vv_dobro@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0002-9304-3792>*

ECONOMIC AND LEGAL INCENTIVES: THEORETICAL AND LEGAL ASPECT

Abstract. The article examines economic and legal incentives as a legal category that is not recognized by the norms of current legislation, which gives rise to problems of their legal application and which represent a set of means, methods and forms of influence established by legal norms of the state and other subjects of law on participants in economic relations, which are aimed at encouraging their economic activity, increasing the efficiency of activity, compliance with the law and achieving socially significant economic goals.

Analysis of recent publications on the definition and purpose of economic and legal incentives is mostly an economic analysis of them and their definition is relevant precisely through the prism of economic legislation, which is also the purpose of the article.

Presentation of the main material. The state is trying to stimulate the development of economic activity using a wide range of economic and legal means and instruments based on the principles of encouragement, preferences and support, rather than coercion. They are aimed at encouraging business entities to make investments, innovations, exports and create new jobs.

It is concluded that economic and legal incentives are instruments of state influence that encourage business to behave in a certain way not through coercion or punishment, but through the creation of favorable conditions and interest, and they are the opposite of economic and legal sanctions. The main independent feature of economic and legal incentives is the regulatory and legal form, because the incentive must necessarily be established by a regulatory and legal act (law, code, resolution, etc.), which means that it is not someone's subjective desire or oral promise.

Key words: *economic and legal incentives, economic stimulation, state economic policy, stimulating function, business entities.*

Постановка проблеми. Стимулювання є важливим економіко-правовим механізмом, оскільки воно забезпечує гармонізацію приватних економічних інтересів із публічними цілями держави, спрямовуючи діяльність суб'єктів господарювання на досягнення загальнонаціональних економічних та соціальних завдань. Важливість цього механізму полягає у його здатності ефективно поєднувати два аспекти: правовий (регулювання, норми, закони) та економічний (прибуток, ризик, ефективність). Саме через стимулювання держава уникає жорсткого адміністративного примусу, замінюючи його економічною доцільністю для самого бізнесу. У науковій літературі точаться чисельні дискусії щодо наявності та доцільності правових стимулів в контексті економічної ситуації, але проблемним є виокремлення саме господарсько-правових стимулів та їх роль у період воєнного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На науковому рівні дослідженням господарсько-правових стимулів здебільшого здійснювалося науковцями-економістами, наприклад, О.С. Літвінов, Ю.Б. Медведєв, В. Г. Рогов та іншими, а правники, зокрема, Р. Калюжний, О. Кулик, О. Лапка тощо розглядають правові стимули в контексті об'єкту стимулювання як засобу державного регулювання та чинника державної економічної політики.

Постановка завдання. Метою статті є теоретична характеристика правових стимулів з виокремленням та дослідженням ключових ознак господарсько-правових стимулів як спеціально-правових механізмів державної економічної політики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Господарсько-правові стимули є важливою правовою дефініцією та різновидом правових стимулів, так, в українській мові під стимулом розуміється «те, що викликає зацікавленість у здійсненні чого-небудь; спонукальна причина до здійснення чогось» [1, с. 698]. В юриспруденції застосовується термін «правовий стимул», поняття та ознаки якого є предметом чисельних наукових дискусій. Так, вказується на те, що «правовий стимул – це правове спонукування до законослух-

няної поведінки, яке створює для задоволення інтересів суб'єктів права сприятливий режим» [2, с. 24]. На думку інших «правовий стимул – це комплексний юридичний інститут, тобто сукупність норм, які закріплюють позитивні засоби на свідомість і психіку людини з метою посилення мотивації правомірної поведінки особи» [3, с. 33]. Зазначене притаманне й для виокремлення господарсько-правового стимулу, самостійність якого проявляється через такі ключові аспекти як:

– нормативно-правова форма, адже стимул обов'язково повинен бути встановлений нормативно-правовим актом (законом, кодексом, постановою тощо), що означає, що стимул не є чимось суб'єктивним бажанням чи усною обіцячкою. Він є юридичною нормою (правилом поведінки), обов'язковою для застосування державними органами та можливою для використання суб'єктами господарювання;

– заохочувальна мета (диспозитивний характер), адже на відміну від примусу, правова природа стимулу проявляється через його спонукальний, заохочувальний та диспозитивний характер, що означає, що саме він надає суб'єкту господарювання можливість (право, а не обов'язок) отримати пільгу або вигоду у відповідь на його бажану державою економічну поведінку (наприклад, інвестування, інновації). При цьому суб'єкт сам вирішує, скористатися йому цим правом чи ні;

– надання суб'єктивних прав (преференцій), адже саме стимул обов'язково створює для суб'єкта господарювання додаткові суб'єктивні права або переваги (преференції) порівняно з іншими учасниками ринку, які не виконали умови стимулювання, що означає, що фактична реалізація стимулу призводить до юридично значущих наслідків, які покращують становище цього суб'єкта (наприклад, право сплачувати менший податок, право на пільговий кредит). Тобто, «механізм правового стимулювання є складним системним явищем, складові якого формуються як механізмом правового регулювання – основною спеціально-юридичною формою правового впливу, так і неправовими формами правового впливу, що певним чином формують внутрішні характеристики особистості» [4, с. 33].

На думку О. Кулик «основне призначення правових стимулів полягає у забезпеченні правомірної поведінки учасників правовідносин. Водночас, потрібно звернути увагу, що для учасників господарських відносин стимулювання може набувати дещо іншого аспекту» [5, с. 180]. Успішний розвиток як окремих галузей, так і економіки загалом можливий лише за умов господарювання, що сприяють інвестиціям, інноваціям і реалізації конкурентних переваг та забезпечують збалансованість інтересів учасників господарських відносин та, як слушно зазначається у літературі «інноваційна технологічна модернізація існуючих та формування нових галузей реального сектору економіки як основи конкурентоспроможності національної економіки має стати стратегічною метою державної політики» [6, с. 33].

Саме тому важливим є «створення сприятливого середовища для стимулювання економічної активності суб'єктів підприємницької діяльності задля забезпечення економічного зростання, відновлення конкурентоспроможності національної економіки, підвищення рівня життя населення» [7, с. 1]. При цьому «держава намагається стимулювати розвиток господарської діяльності. Насамперед така підтримка спрямована на застосування економічних важелів та стимулів щодо певних видів підприємницької діяльності (розвиток малого підприємництва) або окремих галузей господарства (енергетика, суднобудування, сільське господарство тощо). Іншими словами, державою застосовується економічне стимулювання, тобто система правових, організаційних, наукових, фінансових та інших заходів, спрямованих на підвищення ефективності виробництва, успішне розв'язання технічних, економічних, соціальних чи екологічних проблем суспільства, видів економічної діяльності, підприємств» [8, с. 33]. Держава намагається стимулювати розвиток господарської діяльності, використовуючи широкий спектр господарсько-правових засобів та інструментів, що базуються на принципах заохочення, преференцій та підтримки, а не примусу. Ці стимули спрямовані на те, щоб спонукати суб'єктів господарювання до здійснення інвестицій, інновацій, експорту та створення нових робочих місць. Загалом «державна інноваційна політика та державна інвестиційна політика є двома важливими аспектами державного розвитку, які можуть взаємодіяти для досягнення спільної мети, разом з тим, вони мають різні акценти та фокуси. Державна інноваційна політика спрямована на стимулювання і підтримку інноваційних процесів, наукових досліджень, розробок нових технологій, продуктів,

послуг. Така політика може включати в себе такі заходи, як надання грантів дослідникам, створення інноваційних центрів тощо. Державна інвестиційна політика спрямована на залучення та підтримку інвестицій у різні сфери економіки. Це може включати фінансові стимули, податкові пільги, розвиток інфраструктури та інші заходи, що сприяють залученню інвесторів та розвитку різних секторів» [9, с. 269].

Також, для господарсько-правових стимулів притаманним є економічний характер, а в літературі є думки про виокремлення правових засобів стимулювання економіки, які «сукупно формують стимулюючий правовий режим господарювання, за критеріями ступеня правового впливу на суб'єкта господарювання та характеру організації правових зв'язків, диференціювати на вертикальні або горизонтальні. У систематиці правових засобів стимулювання економіки акти управління господарською діяльністю, як і інші правові акти індивідуальної дії, неможливо віднести до самостійних підстав впровадження стимулюючого правового режиму господарювання» [10, с. 194]. Тобто, систематика правових засобів стимулювання економіки – це класифікація юридичних інструментів, які держава використовує для заохочення, підтримки та спрямування господарської діяльності у бажаному для суспільства напрямку. Стимулювання економіки під час воєнного стану вимагає особливого підходу та зосередження на пріоритетах виживання, стійкості та підтримки обороноздатності, адже держава переходить від стимулювання з метою максимізації прибутку до стимулювання життєво необхідних галузей і забезпечення макроекономічної стабільності.

До основних економіко-правових пріоритетів стимулювання під час воєнного стану відносяться:

- оборонно-промисловий комплекс шляхом максимального стимулювання виробництва зброї, боєприпасів, дронів та ремонту військової техніки;

- релокація та відновлення, адже саме підтримка бізнесу, що переїжджає із зони бойових дій, та сприяння швидкому відновленню критичної інфраструктури;

- продовольча та енергетична безпека через гарантування безперебійного функціонування агросектору, паливно-енергетичного комплексу та критичної логістики;

- підтримка зайнятості шляхом збереження робочих місць та стимулювання працевлаштування внутрішньо переміщених осіб. Також, в умовах воєнного стану головний принцип сти-

мулювання полягає у відмові від некритичної конкуренції на користь максимальної координації ресурсів для забезпечення Збройних Сил України та потреб населення, адже ефективність стимулів оцінюється не лише економічним зростанням, а й зростанням стійкості та безпеки держави.

Господарсько-правові стимули мають такі ключові ознаки:

- правова форма, адже вони завжди закріплені в нормативно-правових актах (закони, кодекси, постанови) та є обов'язковими до застосування;

- цілеспрямованість, адже їхня мета – не примус, а спонукання суб'єктів до бажаної економічної поведінки (наприклад, інвестування, інновацій, експорту);

- заохочувальний характер, так, на відміну від відповідальності (санкцій), стимули надають суб'єкту переваги, вигоди чи пільги за виконання певних умов;

- комплексність, адже вони включають елементи фінансового, податкового, кредитного та організаційного права. Тобто, на відміну від санкцій, які мають каральний характер, стимули мають позитивну мету, не примус, а вигода, адже стимули спрямовані на зацікавлення та спонукання суб'єктів господарювання до здійснення бажаних державою дій (наприклад, інвестування, інновацій, експорту) та диспозитивність тобто суб'єкт господарювання сам вирішує, скористатися йому пільгою чи ні, оскільки він має право, а не обов'язок, її застосовувати.

За різноманітними критеріями, для повноти з'ясування змісту та мети зазначені стимули можливо поділити на певні різновиди, так, найчастіше їх поділяють залежно від того, яку саме вигоду отримує суб'єкт господарювання на: – податкові стимули як найпоширеніший й бажаний вид, спрямований на зменшення фінансового навантаження, у вигляді податкових пільг, тобто звільнення від сплати певних податків на певний період (наприклад, для новостворених підприємств); знижені ставки, шляхом встановлення меншого відсотка податку для пріоритетних галузей (наприклад, ІТ-галузь у режимі Дія. Сіті) та прискорена амортизація, адже дозвіл швидше списувати вартість основних засобів, що зменшує податок на прибуток;

- фінансово-кредитні стимули як механізм надання доступу до дешевих або безкоштовних грошових ресурсів у вигляді: державних грантів та субсидій, наприклад, безповоротна фінансова допомога (наприклад, гранти на садівництво чи теплиці); компенсація відсоткових ставок, напри-

клад держава сплачує банку частину відсотків за кредитом підприємця (програма «Доступні кредити 5–7–9 %») та державних гарантії коли держава виступає поручителем перед банком за зобов'язаннями підприємства; наприклад, на думку фахівців «фінансово-кредитна політика стимулювання підприємництва на сьогодні потребує державного зміщення центру уваги на міжнародне фінансово-кредитне стимулювання. Державою повинно ініціюватися забезпечення сприятливих умов для доступу підприємців до міжнародного фінансово-кредитного ресурсу, враховуючи доволі складний механізм фінансування (високі вимоги до ділової репутації підприємця, підтверджену рентабельність на рівні 25 %, ведення фінансової звітності за міжнародними стандартами, надання переваги проектам енергозбереження або підвищення екологічних стандартів тощо) міжнародними фінансовими організаціями» [11, с. 102–112];

- організаційно-правові стимули або спрощення процедур ведення бізнесу, тобто спрощена реєстрація, тобто можливість відкрити бізнес онлайн за лічені хвилини; ліцензійні спрощення, наприклад, заміна ліцензій на декларативний принцип (повідомлення про початок діяльності) та спеціальні правові режими, тобто створення вільних економічних зон, індустріальних парків, де діють особливі, м'які правила регулювання;

- майнові стимули або надання доступу до державних ресурсів у вигляді пільгової оренди, тобто надання державного чи комунального майна в оренду за символічну плату (наприклад, 1 гривня на рік) та пріоритетна приватизація (переважне право на викуп майна). У наукових дослідженнях, присвячених окремим засобам правового регулювання, що мають стимулюючий характер впливу на економіку, в цілому, та діяльність суб'єктів господарювання, зокрема, приділялася увага класифікації підстав впровадження таких правових засобів. Зокрема, Д.В. Лічак, досліджуючи зобов'язання з державної підтримки суб'єктів господарювання, запропонувала виділити наступні підстави їх виникнення: 1) закони та інші нормативно-правові акти; 2) договори; 3) акти управління господарською діяльністю [12, с. 102–108].

Також, важливою ознакою самостійності та доцільності стимулів є їх функції, а саме:

- мотиваційна, яка спонукає підприємців займатися діяльністю, яка є ризикованою, але потрібною (інновації, екологія);

- регулююча, яка спрямовує капітал у потрібні галузі (наприклад, якщо державі треба розвивати переробку агропродукції, вона дає пільги саме переробникам);

– соціальна, яка стимулює створення нових робочих місць, особливо в депресивних регіонах.

Висновки і перспективи дослідження. Господарсько-правові стимули – це інструменти державного впливу, які спонукають бізнес до певної поведінки не через примус чи покарання, а через створення вигідних умов та зацікавленість. Вони є протилежністю господарсько-правовим санкціям. Якщо санкції кажуть «не роби так, бо покараємо», то стимули кажуть «зроби так, і отримаєш вигоду». Господарсько-правові стимули – це «пряник» у державній економічній політиці, який дозволяє гармонізувати інтереси приватного бізнесу (отримання прибутку) та держави (економічне зростання).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Словник української мови: в 11 т. / за ред. І.К. Білодіда ; Інститут мовознавства АН УРСР. Київ : Наук. думка, 1970-1980. Т. 9. 916 с.
2. Калюжний Р. А., Лапка О. Я., Пікуля Т. О. Правові стимули в механізмі правового стимулювання. Київ, 2013. 204 с.
3. Борщевський І. В., Гринь О. Д. Дослідження правових стимулів в рамках сучасної юридичної науки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2023. Том. 1. № 78. С. 9–13. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.1.1>
4. Смолярова М. Л. Правові стимули та стимуляційні правовідносини. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Право».* 2021. № 1 (2). С. 84–87. DOI: 10.32342/2709-6408-2021-1-2-11
5. Кулик О. І. Поняття господарсько-правового стимулювання використання альтернативних джерел енергії. *Молодий вчений.* 2019. № 2 (66). С. 179–183. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-2-66-40>
6. Vasylytsiv T., Irtysheva I., Lupak R., Popadynets N., Shyshkova Y., Boiko Y. Ishchenko O. Economy's innovative technological competitiveness: Decomposition, methodic of analysis and priorities of public policy. *Management Science Letters*, 2020.10(13), 3173–3182.
7. Бойко О. Я. Стимулювання економічної активності суб'єктів підприємницької діяльності. *Теорія та практика державного управління : зб. наук. праць.* 2017. Вип. 1(60). С. 98–105.
8. Рогов В. Г. Стимулювання та стимули в економіці: визначення та класифікація. *Економічний аналіз : зб. наук. праць.* 2017. Т. 27. № 2. С. 30–35.
9. Врублевська-Місюна К. М. Завдання господарсько-правової політики держави у сфері інноваційного інвестування. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету.* 2023. Серія ПРАВО.

Випуск 79: частина 1. С. 266–271. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.1.45>

10. Курепіна О. Ю. Підстави впровадження стимулюючого правового режиму господарювання. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2024. №. 1. С. 191–195. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-1/41>
11. Черняєва Д. О. Фінансово-кредитне стимулювання підприємницької діяльності. Економіко-правові проблеми розвитку та сприяння господарській діяльності в сучасних умовах зб. наук. пр. за матеріалами II Круглого столу, 17 травня 2019 року. Харків, НДІ ПЗІР НАПрН України, 2019. С. 107–113.
12. Лічак Д. В. Господарсько-правове забезпечення непрямої державної підтримки суб'єктів господарювання: дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право». Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2011. 216 с.

REFERENCES:

1. Slovyk ukrayins'koyi movy [Dictionary of the Ukrainian language] (1970-1980): v 11 t. / za red. I.K. Bilodida ; Instytut movoznavstva AN URSR. Kyiv : Nauk. Dumka. T. 9. 916 s.
2. Kalyuzhnyy, R. A., Lapka, O. Ya., Pikulya, T. O. (2013). Pravovi stymuly v mekhanizmi pravovoho stymulyuvannya [Legal incentives in the mechanism of legal incentives]. Kyiv. 204 s.
3. Borshchevs'kyi, I. V., Hryn', O. D. (2023). Doslidzhennya pravovykh stymuliv v ramkakh suchasnoyi yurydychnoyi nauky [Research of legal incentives within the framework of modern legal science]. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu. Seriya: Pravo.* Tom. 1. № 78. P. 9–13. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.1.1>
4. Smolyarova, M. L. (2021). Pravovi stymuly ta stymulyatsiyni pravovidnosyny [Legal incentives and incentive legal relations]. *Visnyk universytetu imeni Al'freda Nobelya. Seriya "Pravo".* № 1 (2). S. 84–87. DOI: 10.32342/2709-6408-2021-1-2-11
5. Kulyk, O. I. (2019). Ponyattya hospodars'ko-pravovoho stymulyuvannya vykorystannya al'ternatyvnykh dzherel enerhiyi [The concept of economic and legal stimulation of the use of alternative energy sources]. *Molodyy vchenyy.* № 2 (66). P. 179–183. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-2-66-40>
6. Vasylytsiv, T., Irtysheva, I., Lupak, R., Popadynets, N., Shyshkova, Y., Boiko, Y & Ishchenko, O. (2020). Economy's innovative technological competitiveness: Decomposition, methodic of analysis and priorities of public policy. *Management Science Letters*, 10(13), 3173–3182.

7. Boyko, O. Ya. (2017) Stymulyuvannya ekonomichnoyi aktyvnosti sub'yektiv pidpryyemnyts'koyi diyal'nosti [Stimulation of economic activity of business entities]. *Teoriya ta praktyka derzhavnoho upravlinnya* : zb. nauk. prats'. Vyp. 1(60). S. 98–105.
8. Rohov, V. H. (2017). Stymulyuvannya ta stymuly v ekonomitsi: vyznachennya ta klasyfikatsiya [Stimulation and incentives in the economy: definition and classification]. *Ekonomichnyy analiz* : zb. nauk. prats'. T. 27. № 2. P. 30–35.
9. Vrublevs'ka-Misyuna, K. M. (2023). Zavrannya hospodars'ko-pravovoyi polityky derzhavy u sferi innovatsiynoho investuvannya [Tasks of the state's economic and legal policy in the field of innovative investment]. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho Natsional'noho Universytetu. Seriya PRAVO*. Vypusk 79: chastyna 1. P. 266–271. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.1.45>
10. Kurepina, O. Yu. (2024). Pidstavy vprovadzhennya stymulyuyuchoho pravovoho rezhymu hospodaryuvannya [Grounds for the introduction of a stimulating legal regime for business]. *Yurydychnyy naukovyy elektronnyy zhurnal*. №. 1. S. 191–195. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-1/41>
11. Chernyayeva, D. O. (2019). Finansovo-kredytne stymulyuvannya pidpryyemnyts'koyi diyal'nosti [Financial and credit stimulation of entrepreneurial activity]. *Ekonomiko-pravovi problemy rozvytku ta spryyannya hospodars'kiy diyal'nosti v suchasnykh umovakh* zb. nauk. pr. za materialamy II Kruhloho stolu, 17 travnya 2019 roku. Kharkiv, NDI PZIR NAPrN Ukrayiny. P. 107–113.
12. Lichak, D. V. (2011). Hospodars'ko-pravove zabezpechennya nepryamoyi derzhavnoyi pidtrymky sub'yektiv hospodaryuvannya [Economic and legal support for indirect state support for business entities]: dys. ... kand. yuryd. nauk : spets. 12.00.04 "Hospodars'ke pravo; hospodars'ko-protseual'ne pravo". Natsional'nyy universytet "Odes'ka yurydychna akademiya". Odesa. 216 s.

Дата надходження статті: 17.11.2025

Дата прийняття статті: 08.12.2025

Опубліковано: 23.12.2025